

Pojkar som anhöriga våldsoffer

Kapitel 28 i antologin Barn är anhöriga – vågar vi
lyssna på dem?

Nka Barn som anhöriga 2025:2 - särtryck

© 2025 Margareta Hydén och Nationellt kompetenscentrum anhöriga™

REDAKTÖRER Rosita Brolin, Ritva Gough, Lennart Magnusson,

Elizabeth Hanson

Ta del av hela antologin på www.anhoriga.se/publicerat/publikationer-barn-som-anhoriga/

Kapitel 28

Pojkar som anhöriga våldsoffer

Margareta Hydén

Margareta Hydén är professor emerita i socialt arbete vid Linköpings universitet, affilierad professor i kriminologi vid Stockholms universitet, samt legitimerad psykoterapeut. Hon har varit gästprofessor vid The University of Manchester. Sedan slutet av 1980-talet arbetar hon som forskare, universitetslärare, handledare, konsult, föreläsare och psykoterapeut, inom området våld i nära relationer.

Sammanfattning

I detta kapitel berättar fem pojkar om våld deras pappa, eller mammas sambo, utsatte deras mamma för. Begreppet 'anhörigt våldsoffer' introduceras som benämning på pojkarnas dubbla position av att vara anhörig och samtidigt offer för barnfridsbrott.

Kapitlet argumenterar för att en våldshändelse bäst låter sig beskrivas som en cirkulär process, bestående av tre delar: 1) våldshandling, 2) meningsskapande (hur kvinnan, barnen och de omgivande sociala nätverken uppfattar våldet), samt 3) hur de responderar. Pojkarnas responser syftade till att stoppa våldet. De utvecklade något eller några av följande responsmönster: *beskyddande*, *undvikande*, *konfronterande*, eller *avskiljande*.

Begreppen 'parrelationsvåld' och 'föräldraskapsvåld' introduceras. Så länge föräldrarna lever tillsammans sker våldet inom ramen för såväl parrelationen som föräldraskapet. Om våldet fortsätter efter att parrelationen har upplösts, sker våldet enbart inom ramen för föräldraskapet. Det innebär en extra belastning för barnet i sin position som anhörigt våldsoffer. Pojkarna berättar om föräldraskapsvåld som sker med eller utan föräldrarnas parrelation.

Större delen av kapitlet ägnas åt presentation och analys av pojkarnas berättelser. Kapitlet avslutas med en sammanfattande diskussion och rekommendationer för stöd- och behandlingsarbete.

Summary

Boys as Next of Kin Victims of Violence

This chapter explores the experiences of five boys who responded to repeated violence perpetrated by their fathers or their mothers' partners against their mothers. The concept of "next of kin victims of violence" is introduced to capture the boys' dual position. Both as next of kin and as victims of crime themselves. In Sweden, exposing a child to violence against a close family member is a criminal offense.

The chapter argues that a violent event is best described as a circular process, comprised of three parts or phases: first, the violent act; second, the creation of meaning which is, how the woman, child, and surrounding social networks perceive the violence; and third, how they respond to it.

Four distinct response patterns were identified among the five boys: *protection*, *avoidance*, *confrontation*, and *separation*. These responses were shaped by their efforts to stop the violence and maintain a sense of family responsibility.

The chapter also introduces two key terms: intimate partner violence (violence occurring while the parents are in a relationship) and parenthood violence (violence continuing after the relationship has ended, within the framework of shared parenthood). The boys' narratives include examples of both types, and parenthood violence is described as placing an additional burden on the child in their role as next of kin.

Most of the chapter is dedicated to the presentation and analysis of the boys' stories. The chapter concludes with a discussion and recommendations for support and therapeutic interventions aimed at children in similar situations.

Inledning

Det här kapitlet har sin grund i en händelse som fick mig att inse betydelsen av att lyssna till barns och ungas erfarenheter. Det började med att mobilen ringde:

Hej, det är Christine. Jag var med i din forskning om kvinnor som lämnat sina våldsamma män. Kommer du ihåg mig?

Visst gjorde jag det. Christine tillhörde den grupp om tio kvinnor jag flera år tidigare intervjuade var tredje månad med början då de sökt skydd på en kvinnojour och två år framåt. Mina forskningsfrågor handlade om kvinnornas vägar och irrvägar bort från våldet. Det var kvinnorna som var i fokus, inte barnen. Eftersom kvinnornas barn fanns med på jouren, kom jag dock att träffa även dem. Christines två barn, Nico, 6 år och Lilli, 2 år, var med henne. Nico var en kraftigt byggd,

allvarsam pojke med kloka ögon. Han fick mycket beröm för att han var så duktig och förståndig, Lilli var docksöt, sprallig och allas älskling.

När jag först mötte Christine var hon rädd och ångestfylld. Efter de två åren hade hon hämtat sig förvånansvärt väl, återupptagit sina studier och var på väg att etablera ett gott liv för sig och barnen. Mannen levde med en ny kvinna och hade inte utsatt henne för våld efter att de separerat.

Visst kommer jag ihåg dig! Hur har du det?

Det är bra med mig. Jag ringer för Nico. Jag är orolig för honom. Han säger att han inte orkar längre. Jag vet inte vad jag ska göra.

Men oj. Vad är det som hänt?

Som du kanske minns så var Nico den som alltid försökte skydda mig för sin pappa. Samtidigt såg han upp till honom, beundrade honom för att han var så stor och stark och maskulin.... Nico är så lik honom. När vi flyttat och våldet upphörde behövde han inte skydda mig längre, men det är som om han inte kan ta sig ur sin beskyddarroll. Han vill skydda allt och alla. Så fort han ser ett bråk lägger han sig i, försöker stoppa bråket och rädda den som är i underläge. Det är ju i och för sig fint och ansvarsfullt, men det blir för mycket. Han hamnar i slagsmål och har blivit polisanmäld flera gånger.

Nu sist träffade han en polis som fattade vad det var som hände. Han förklarade för Nico att han inte behövde känna krav på sig att rädda alla. Det gjorde stort intryck på Nico. Han berättade för mig och sa att han ville sluta, men visste inte hur. Han behöver någon att tala med. Jag känner mig så begränsad. Hur ska man kunna hjälpa honom? 'Ring Margareta,' sa han. 'Hon vet säkert någon?'

Visst visste jag. Jag förmedlade kontakt med en klok och erfaren manlig terapeut som hjälpte Nico att befria sig från sitt nästan tvångsmässiga sätt att respondera med fysiskt våld när han kom i närheten av mellanmänskliga konflikter.

Jag blev glad över Nicos förtroende för mig och jag blev glad över att han träffat en polis som han kunde anförtro sig åt. Det är inte någon självklarhet. Barn som lever med våld mellan närstående vuxna har fått sin tillit till vuxenvärlden allvarligt försvagad och vill inte gärna utsätta sig för risken att bli sviken igen. De drar sig hellre undan.

Kapitlet handlar om pojkar i Nicos situation och deras erfarenheter av att respondera på våld deras mammor utsatts för. Det börjar med att identifiera pojkarnas position i förhållande till våldet och fortsätter med att presentera en modell för hur pojkar och forskare kan mötas i en intervju om pojkarnas våldserfarenheter. Sedan presenteras en analys av den teoretiska modell som vanligtvis används för att studera mäns våld mot kvinnor och sedan den alternativa modell jag utformat och som kapitlet utgår ifrån. Huvuddelen av kapitlet ägnas åt pojkarnas berättelser. De är avidentifierade och de är hämtade från några av mina tidigare studier¹.

Pojkarna och våldet

Pojkar som är söner till en våldsutsatt mamma och en våldsam pappa, är anhöriga samtidigt som de är offer för barnfridsbrott. Det är en komplex och motsägelsefull position, svår för dem själva och omgivningen att hantera. Oftast tänker vi oss 'anhörig' och 'våldsoffer' som två skilda kategorier av människor. När det gäller barn som lever med våld i hemmet är denna uppdelning problematisk. Hur vi än gör riskerar vi att dölja det som kännetecknar barnens position. Om vi lyfter fram 'anhörigskapet', döljs offerskapet, om vi lyfter fram offerskapet döljs att de är anhöriga. För att tydliggöra barnens dubbla position benämner jag dem därför som 'anhöriga våldsoffer'.

Betydelsen av att tala med barn

När vuxna, ofta mammor, läkare eller psykologer, redovisat sina iakttagelser om barn som är anhöriga våldsoffer har de beskrivit att barnen antingen visat tecken på att de införlivat sina våldserfarenheter eller förlagt dem utanför sig själva [1]. Barn som införlivat våldserfarenheterna tenderar att utveckla symptom som depression, rädsla och koncentrationssvårigheter [2], barn som förlagt erfarenheterna utanför sig själva uppvisar ett hyperaktivt eller aggressivt beteende [3]. Forskningen har även visat att det finns ett samband mellan att som pojke ha exponerats för våld mot mamma och att misshandla sin fru som vuxen [4].

För att kunna samla kunskap om barnen och för att kunna hjälpa dem, räcker det inte med att känna till vad vuxna har iakttagit. Vi måste också känna till hur barnen känt, tänkt och agerat. För att kunna det måste vi tala med dem.

Att tala med ett barn eller ungdom om egna erfarenheter av potentiellt traumatiserande händelser, är en grannlaga uppgift. Den kräver noggranna etiska överväganden och förberedelser. Att intervjua en vuxen, kanske någon professionell

¹ Medverkande forskare var Nina Åkerlund, Jönköping University och Linn Sandberg, Södertörns högskola.

som träffat barnet, känns inte lika utmanande. Är det därför fler vuxna än barn blir intervjuade? Eller handlar det om rädslan för att den intervjuade liksom intervjuaren, kan komma att överväldigas av starka känslor? Intervjuaren måste kunna hantera sådana situationer för att skydda den intervjuade och sig själv, men också för att det finns mycket information att hämta i starka känslomässiga reaktioner [5]. Jag skulle vilja rekommendera forskare som arbetar med känslomässigt starka ämnen att bilda mindre grupper med metodfrågor som samlande tema och att ha känslomässiga aspekter av arbetet högt upp på agendan. Jag hoppas att socialarbetare och andra som träffar barnen har tillgång till kvalificerad handledning där det är möjligt att ta upp samma tema.

Det är dock viktigt att komma ihåg att en intervju om våldsutsatthet kan även vara en positiv upplevelse för bägge parter. Den intervjuade får träffa en intresserad lyssnare och kan låta sina erfarenheter komma andra till del. Intervjuaren har ett meningsfullt arbete.

Den berättarfokuserade intervjun

Om vi inser värdet av direktinformation från barn som är anhöriga våldsoffer, hur kan vi få dem att vilja berätta? Hur kan vi närma oss dem och uppträda på ett sådant sätt att samtalet blir en positiv upplevelse? Det är frågor som dessa som jag brottats med som våldsforskare. Resultatet av mina ansträngningar blev den 'berättarfokuserade intervjun.'

Den 'berättarfokuserade intervjun' [6] har sin teoretiska och metodologiska bas i feministisk forskning [7] och i berättelseforskning [8]. Den är uppbyggd kring relationen mellan forskare och intervjuad. Forskarens uppgift är att understödja berättandet genom att skapa en tydlig och trygg ram för intervjun, värna om den intervjuades välbefinnande, samt ställa öppna, men tydliga, frågor. Den intervjuades uppgift är att formulera sig i en så utförlig berättelse som möjligt.

De frågor som ställdes i de studier som fyra av pojkarnas berättelser är hämtade ifrån, fokuserade på pojkarnas handlade: 'vad var det som hände, vilka kände till det, vad gjorde de, kunde de få slut på våldet, gjorde de sådant som du tyckte var bra, vad var mindre bra, vad skulle du vilja att de hade gjort? Intressant var att den femte pojken, Nico, som inte ingick någon av mina barnstudier byggde upp sin berättelse kring samma frågor. Hans mamma hade fått liknande frågor när jag intervjuade henne. Hade han hört mig ställa dem till henne? Hade de blivit en så integrerad del av mammas och barnens liv att de fanns med när de talade med varandra om vad som hänt? Var de så grundläggande att de inte gick att gå förbi? Jag har inte något svar, men jag kan konstatera att jag många gånger i mitt forskarliv varit med om att en forskningsintervju fått människor att fundera och reflektera på ett så djupgående sätt att det påverkat dem långt efter att intervjun var avslutad, kanske livslångt. Det

är en faktor att väga in i planeringen av ett forskningsprojekt, särskilt när det gäller ett känsligt ämne.

Teoretiska perspektiv

När vi planerar och genomför forskning är det inte enbart etiskt väl förankrade projekt vi måste utforma, de måste även vara teoretiskt hållbara. En teori kan beskrivas som en väl underbyggd modell över hur ett fenomen är uppbyggt och hur de olika delarna hänger samman. Den bygger på systematiska observationer och data och den kan utvecklas och förbättras när ny kunskap blir tillgänglig.

I det här avsnittet kommer jag att presentera två teoretiska förklaringsmodeller. Den ena, som jag benämner *Mäns våld mot kvinnor som en linjär process* utvecklades under 1980–1990-talen i samverkan mellan kvinnojoursrörelsen och feministiska forskare. Den andra, som jag benämner *Mäns våld mot kvinnor som en cirkulär process* bygger på en socialpsykologisk grund och utvecklades av mig tillsammans med medarbetare under 2000-talet för studier med fokus på betydelsen av omgivningens responser för den fortsatta våldsutvecklingen.

Mäns våld mot kvinnor som en linjär process

Våld mot kvinnor i nära relationer har förekommit sedan historisk tid [9]. När den moderna kvinnojoursrörelsen etablerades som en stark politisk kraft under 1970-talet riktades sökljuset mot de allvarliga konsekvenserna av mäns våld mot kvinnor. Bekämpandet av våldet placerades högt upp på den politiska agendan i Sverige [10, 11] och övriga västvärlden [12]. Parallellt med den politiska kampen etablerades ett forskningsfält med feministiska forskare från olika ämnesområden. Tillsammans med kvinnojoursrörelsen fick forskningen en stark ställning.

Figur 1. Våld som en linjär process

Beskrivning av modellens olika delar

Orsak

‘Varför gör han så här’ är den spontana frågan när en man är våldsam mot sin kvinnliga partner och det får svåra konsekvenser för henne och barnen. Frågan rymmer ett avståndstagande, men också en idé om hur vi kan förstå vad som hänt. Eftersom det sällan är någon utomstående som bevittnar våldshandlingen tar vi vår utgångspunkt i det vi ser i form av konsekvenserna för våldets offer, vi spårar

konsekvensernas ursprung till våldshandlingen och söker oss sedan vidare till dess orsak (figur 1). När vi vet orsaken till mannens våld tänker vi att vi funnit roten till det onda och kan sätta in insatser för att stoppa och förebygga.

Feministiska forskare tillsammans med kvinnojoursrörelsen förde fram mäns överordning och kvinnors underordning på strukturell nivå som våldets orsak [13]. Frågan 'varför gör han så här' besvarades med ett 'därför att han kan, därför att vi lever i ett patriarkat med en könsmaktsordning som innebär att alla kvinnor utsätts för olika former av förtryck av män, med våld som det yttersta uttrycket'. Genom politisk kamp och särskilt stöd till utsatta kvinnor skulle männen överordning brytas [14].

Sociologer och psykologer menade att det fanns familjemönster som överfördes från generation till generation [15] som möjliggjorde våld inom familjen, men ansåg att det även kunde finnas individuella orsaker, som alkoholproblem [16], bristande förmåga att hantera aggressivitet, eller bristande social kompetens [17]. Vissa forskare menade att våldet orsakades av flera samverkade faktorer, som fattigdom, äktenskapliga konflikter, missbruk och våld i barndomen [18].

Våldshandling

Sedan 1994 är det Brottsförebyggande rådet (Brå) som har ansvar för att samla in, bearbeta och publicera statistik om brottslighet, rättsväsendets arbete och brottsförebyggande åtgärder.

På uppdrag av regeringen genomförde Brå år 2023 en undersökning i vilken 13,6 procent av befolkningen (16–84 år) uppgav att de blivit utsatta för någon typ av våld i nära relation under 2022. Det var en större andel kvinnor än män som uppgav att de blivit utsatta (15,2 respektive 11,7 procent). Våldet kunde vara fysiskt, psykiskt, sexuellt eller materiellt och förekom i alla samhällsklasser och grupper [19].

Konsekvens

Den amerikanska psykologen Lenore Walker var banbrytande när det gällde att beskriva våldets konsekvenser för kvinnan. Hon beskrev hur kvinnan gradvis bröts ner och drabbades av 'syndromet misshandlad kvinna' (battered woman syndrome) [20], i Sverige mest känt som 'våldets normaliseringsprocess,' [21] som i sin tur var en variant av tillståndet 'inlärld hjälplöshet' (learned helplessness) [22]. Ett sådant tillstånd kan drabba en individ som upplever upprepade negativa händelser som

vederbörande inte kan kontrollera och utvecklar då en känsla av maktlöshet, samt ger upp försöken att förändra situationen.

Genom att tillämpa en linjär modell gick det att utvinna mycket kunskap. Modellen hade dock sina begränsningar. Den mest uppenbara var att den endast gav utrymme åt *ett* subjekt, den våldsamme mannen. Kvinnan och var objekt för hans våldsutövning och tillskrevs inte någon egen subjektställning. Hans våld gjorde henne till en 'misshandlad kvinna', det vill säga en kvinna som definierades genom hans våldshandlingar. För en kvinna som vill göra sig fri och forma sitt eget liv skapar det problem att bli definierad genom en mans önskade handlingar.

Ytterligare ett problem med modellen var att omgivningen lyste med sin frånvaro. Detta innebar en tydlig begränsning när det gällde att förstå våldet, men också när det gällde att utveckla och utvärdera insatser som syftade till att stoppa det, vare sig det nu var enskilda personer som ingrep, representanter för välfärdsstaten, som polis och socialtjänst, eller kvinnan och barnen. Det skulle dröja innan barnen uppmärksammades. År 1983 skrev jag artikeln 'De glömda barnen' [23] för att påtala detta.

Mäns våld mot kvinnor som en cirkulär process

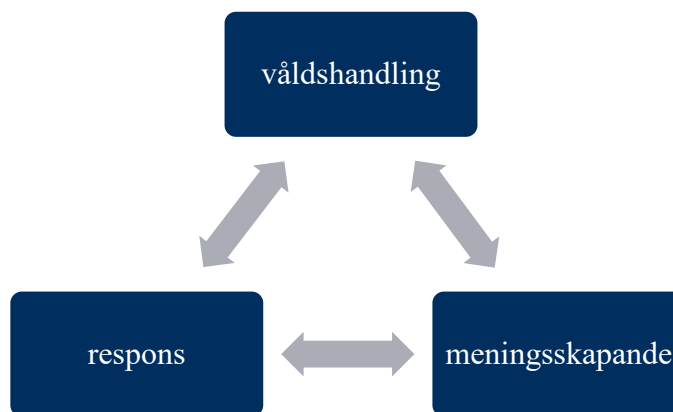
När jag planerade min första studie i slutet av 1980-talet hade den feministiska forskningen tillsammans med kvinnojoursrörelsen redan fått en stark ställning. Den skulle förstärkas ytterligare under kommande decennium. *Nationellt centrum för kvinnofrid* i Uppsala inrättades 1994 och fick stor betydelse när det gällde att ge den feministiska förståelsen legitimitet och spridning:

"Våldsutövningen kan liknas vid en process där den som är utsatt i allt högre grad tvingas anpassa sig till en vardag som präglas av våld. Anpassningen leder ofta till isolering och ökat beroende av förövaren. Att det förekommer perioder utan våld gör att det går att bibehålla en förhoppning om att relationen ska förbättras och att övergreppen ska upphöra.

Begränsningen av livsutrymmet och handlingsfriheten sker gradvis och innebär att nätverket av vänner, släkt och bekanta blir allt mindre. Förövarens bild av relationen blir den dominerande". [24]

Min första studie gav mig anledning att problematisera denna beskrivning. Jag intervjuade kvinnor och män i tjugo par var tredje månad under två års tid. De hade varit tillsammans länge och hade gemensamma barn. Samtliga män var polis-anmällda för våld mot kvinnan. I flera fall var våldet väldigt allvarligt. Det ledde inte till omedelbar separation, men det krävdes mycket reparationsarbete för att äktenskapet skulle överleva ens en kortare tid. Efter två år hade arton par separerat. Kvinnorna hade inte blivit isolerade. På gott och på ont var våldet känt i det sociala nätverket. Mannens våldshandling(ar) ägde inte rum i ett vakuum, utan i ett socialt

sammanhang. Nätverksmedlemmarna kände till vad som hänt och responderade på något sätt. Responserna var av betydelse för mannens möjligheter att fortsätta eller inte fortsätta att bruka våld mot kvinnan [25, 26]. Denna studie blev grunden till min fortsatta forskning. Jag tog fasta på att våldet befann sig i ett socialt sammanhang och var en social händelse på vilken många i omgivningen responderade. Jag utvecklade en modell som stöd för fortsatta studier (figur 2)

Figur 2. Våld som en cirkulär process

Beskrivning av modellens olika delar

Våldshandling

Våldshandlingar kan vara av flera olika slag. Det kan röra sig om fysiskt-, psykiskt-, sexuellt och ekonomiskt våld. I allmänhet har våldet en förhistoria, som ett gräl, ett anspråk från mannen att få kontrollera och upprätthålla en viss maktordning, eller att han känt sig kränkt. Det kan också vara en respons från kvinnan, barnet eller någon i det sociala nätverket på en tidigare våldshandling som utlöser en ny våldshandling.

Meningsskapande

Med begreppet 'meningsskapande' avser jag den process genom vilken kvinnan, mannen, barnen och medlemmarna i det omgivande sociala nätverket söker svar på frågan 'vad är det som hänt, hur ska det benämnas'. Det är inte säkert att de kommer fram till samma svar. Mannen kan tycka att det är ett 'bråk,' kvinnan kan ha svårt att benämna det hon varit utsatt för. Hon värjer sig emot att se sig själv som 'en

misshandlad kvinna' eftersom hon förknippar det med att vara oälskad och ha låg social status. [27]. Barnen kan uppfatta det som 'våld' och 'livsfara', inom nätverket kan man göra olika tolkningar. I varje sociokulturellt sammanhang finns en uppsättning normer och regler för hur våldshandlingar mellan människor ska uppfattas och bemötas. Så kan exempelvis våld mot kvinnor utövas 'i hederns namn' inom vissa grupper, något som är straffbelagt av majoritetssamhället.

I mina tidigare arbeten har jag benämnt våld i nära relationer 'en moraliskt tvivelaktig äktenskaplig handling' för att beteckna att mäns våld mot kvinnor i nära relationer inte är accepterat, samtidigt som det inte omedelbart leder till skilsmässa. Våldet kan sägas äga rum i en gråzon mellan vad som är möjligt och inte möjligt [28]. Det betyder att det kan uppstå motstridigheter inom ett nätverk om vad det är som hänt och vilka responser som bör följa. Så kan exempelvis socialtjänsten mena att det är frågan om allvarligt våld och att barnen måste skyddas, kvinnan tycka att visst, han betedde sig oacceptabelt, men det var mer som ett 'bråk' och nu är vi sams, mannen kan tycka att han bara hindrade henne från att göra något olämpligt och nätverksmedlemmar kan tycka att det är frågan om misshandel och att hon ska lämna mannen omedelbart. Begreppet 'misshandel' signalerar en allvarlig, brottslig handling som mannen har det ensidiga ansvaret för. Ansvarsfrågan kan dock behandlas på ett motsägelsefullt sätt, som när socialtjänsten anser att mannen har ansvar för våldshandlingarna, men att det är kvinnans ansvar att sätta sig och barnen i säkerhet.

Respons

Begreppet 'respons' är centralt i modellen, inte minst för att förstå hur handlingsutrymme och social kompetens kan utvecklas inom ramen för ett socialt nätverk. Det utgör grunden för att undersöka enskilda individers förmåga att hantera sin situation, men också för att undersöka samhandlande inom nätverket. Att respondera betyder att 'genmäla', att svara på något. Det kan också betyda (re) agera och beteckna någon form av handling. Responserna kan befästa redan existerande maktförhållanden, men har även potential att förändra dem. Responsen påverkar våldshandlingen, men det är inte resultatet som definierar responsen, utan det faktum att någon faktiskt responderat.

Hur någon responderar hänger ihop med hur vederbörande svarar på frågan 'vad är det som hänt'? 'Hur bör jag respondera'? Beroende på om 'det som hänt' är ett 'bråk', är 'livsfarligt', 'oacceptabelt' eller 'misshandel', kommer responserna att bli olika. Ett annat sätt att uttrycka det är att responserna drivs av den mening som våldshandlingen tillskrivs genom de sociokulturella normer som den responderande har till sitt förfogande, men även genom den position den responderande har i nätverket. Om den responderande tillhör en yrkesgrupp med ansvar för att agera på ett visst sätt, som polis, rättsväsende och socialtjänst, framgår av gällande lagstiftning och

dess praktiska tillämpning hur de ska respondera. Vidare förväntas en bror respondera på ett annat sätt än en avlägsen bekant.

Det önskvärda är givetvis att mannens våldshandling utlöser en eller flera reponser hos det sociala nätverket och även hos de institutionella nätverken (polis, socialtjänst) som leder till att våldet stoppas och en upprepning förhindras.

Pojkar som är anhöriga våldsoffer berättar

När jag intervjuade pojkarna och analyserade deras berättelser använde jag figur 2 som stöd och vägledare. För varje intervju identifierade jag de *våldshandlingar* som pojken/den unge mannen berättade om och det sociala sammanhang där de ägde rum. Jag undersökte sedan vilken *mening* de tillskrev våldshandlingarna. Jag sökte svar på frågor som: 'Finns det våldshandlingar som de tvekar att benämna som sådana? Beskrivs våldshandlingarna som illegitima? Är några legitima och i så fall varför?

I nästa led identifierade jag pojkarnas/de unga männens responser på våldshandlingarna och kategoriserade dem med *likhet* som kategoriseringsgrund. Jag kunde identifiera fyra olika responsmönster: *Konfrontation*, *beskyddande*, *undvikande* och *avskiljande*. Jag gick sedan tillbaka till intervjuerna och fördjupade analysen genom att tillämpa narrativ metodik [29] och identifiera berättelseelement i intervjuerna. Denna analysomgång gav en djupare förståelse för det handlingsutrymme, eller brist på handlingsutrymme, som pojkarna förfogade över.

Namn	ålder vid våldstillfällena	Våldsutövare	Responsmönster
Nico	5 – 6	Pappa	konfrontation/beskyddande
Alexander	0 – 15	Pappa	Undvikande
Benjamin	0 – 15	Pappa	undvikande/ konfrontation med hjälp av kompisar
Carl	17 – 18	mammas sambo	undvikande/konfrontation/beskyddande
David	15 – 16	mammas sambo	undvikande

Figur 3. De intervjuade pojkarna

Nico

Grundläggande responsmönster: Konfrontation och beskyddande

Om vi går tillbaka till Nico med figur 2 som stöd, kan vi konstatera att hans mamma blev utsatt för allvarliga våldshandlingar. Nico, liksom alla andra barn i hans situation, responderade utifrån den svårnavigerade positionen 'anhörigt våldsoffer'. Han intog sin anhörig position, ville stoppa pappa och skydda mamma genom att knuffa pappa, dra honom i byxbenen och ställa sig emellan pappa och mamma. Han agerade indirekt som våldsoffer, han ville ju stoppa våldet, men genom att konfrontera pappa blev han direkt våldsutsatt. Sitt konfrontativa och beskyddande responsmönster tillämpade han även som tonåring och lyckades stoppa våldsamma personer, till priset av att han blivit polisanmäld.

När pojkar som växt upp med pappas våld i hemmet hanterar konflikter genom att använda våld, förklaras det ofta med att pojkarna tagit efter pappornas beteende. De anses ha införlivat destruktiva maskulinitetsnormer och våldsamheten har överförts mellan generationerna genom social inlärning. Exemplet Nico visade att det kan finnas anledning att problematisera denna förklaring. Hans responser syftade till att stoppa och beskydda och det var också sitt eget beteende han upprepade, inte pappas sätt att använda våld för att kontrollera en kvinna. Däremot kan vi se spåren av maskulinitetsnormer som ålägger män att skydda svaga och utsatta och inte sätta sitt eget välbefinnande främst. Fem-åriga Nico föreföll att leva upp till dessa normer till den grad att han bortsåg ifrån att han själv var ett brottsoffer.

Nicos mamma hade inte kunnat skydda barnen så länge hon bodde tillsammans med deras pappa. Han utsatte henne inte för våld efter separationen, vilket troligen delvis hängde ihop med att hon hade ett starkt och stöttande nätverk. Hon skaffade bostad, återupptog sina studier och byggde ett nytt liv. När jag intervjuade henne sista gången efter två år, hade hon nått ett avslut, kunnat lämna sin offerposition, tagit kontroll över sitt liv och gått vidare.

Nico hade inte gjort samma resa. Han hade inte kunnat lämna sin beskyddarposition och ryckte ut, oftast helt oombedd, för att med våld beskydda den han ansåg utsatt. Att reducera honom till 'våldsverkare', vore dock att missförstå honom och skulle vara djupt orättvist. Än värre vore det om det skulle leda till att han började se sig själv som en våldsverkare och identifiera sig med faderns våldsamhet. Det han behövde hjälp med var att *inte identifiera sig med faderns våld*, utan som någon som tog avstånd från våld och ville stoppa det. Han behövde få uppskattning och hjälp med att hantera denna beskyddarposition på ett rimligt sätt. Han behövde få uppskattning och hjälp att *vårda sin ilska*, den som låg bakom hans upprördhet och som manade honom att sätta gränser för orättfärdighet. Han behövde *inte* hjälp att göra sig av med denna ilska, han behövde hjälp att hantera den så att den inte

hindrade honom i hans fortsatta liv och orsakade ett repetitivt våldsamt beteende. Han var ett våldsoffer och han var sårbar, men också stark.

Alexander och Benjamin

Grundläggande responsmönster: Undvikande

Alexander och Benjamin var i trettio-års åldern när de intervjuades. När de var små hade de sitt sovrum bredvid vardagsrummet där föräldrarna hade gäster varje veckoslut. Det serverades mycket alkohol. Modern var aldrig berusad, fadern alltid. När fadern druckit blev han våldsam mot modern och mot gästerna. Alex berättar:

Det var ofta slagsmål hemma hos oss, eller min pappa slogs ju, inte bara min mamma, han slog även folk som var där. Morsan var ju ofta uppe och försökte plocka bort, fast det var ju ofta vi kom upp och det var blod i köket, på köksluckor, trasiga möbler. Men jag kommer inte ihåg att vi någonsin pratade om det. Det var så där när han var full. Han var jättesnäll när han var nykter. Mot alla.

Pojkarna låg tysta och hörde de vuxna. Om de pratade med varandra fick de en tillsägelse av sin berusade far. De lärde sig att lyda honom för att undvika hans våldsamhet:

Man vet hur man ska göra, man lär sig fort vilka grejer man kan göra och inte göra. Människan är ju sån att man inte vill känna sig hotad på något vis, så fungerar det ju och då lär man sig fort vilka steg man ska ta för att inte komma i trängda situationer. Om han var full till exempel och sa 'nu går ni och lägger er' då sa man inte att man ville vara uppe och kolla färdigt på ett TV-program, för då visste man att det skulle bli konsekvenser. Och man lärde sig att inte ta konsekvenserna. Som att bli instängd på rummet eller få stryk, smisk.

Alex och Benjamin hade en samstämmig bild av sin barndom. Faderns våld var starkt kopplat till hans alkoholmissbruk och till de 'fester' som ägde rum hemma hos familjen varje veckoslut, då 10–12 personer, släkt och vänner, gästade familjen. Barnen var inte med på dessa fester, men de hörde vad som pågick, de såg spåren och försökte undvika våldet. Under många år responderade även modern på ett liknande sätt. Detta undvikande beteende skulle kunna uppfattas som ett 'normaliserande' av våldet, när det snarare förhöll sig tvärtom. Undvikandet hade varit en motståndsstrategi som till en del var framgångsrik. Genom att inte gå emot fadern utan bemöta honom på ett konfliktdämpande sätt, kunde mamma och söner hålla

våldet inom vissa gränser, i vetskap om att mannen snart skulle bli nykter och 'jättesnäll mot alla'.

Att inte tala om våldet med barnen eller någon annan, var en del av denna 'undvikandets motståndsstrategi'. Alex igen:

Mamma ville inte belysa det för oss så mycket och då på morgonen så var det ju borta. Det är lite så att när man växer upp med att problemen bara försvinner, så lär man sig inte att prata ur sig grejer, det saknar man. Man saknar den sociala kompetensen, den lärde jag mig mycket senare. Där var min fru viktig. Men alla lär sig inte detta och då blir det ju nån form av kriminalvård till slut.

Undvikandets pris

Det kan vara lätt att uppfatta mammas handlande som ett uttryck för en självutplånande kvinnlighet där hon totalt underordnade sig den dominante mannen. Det finns dock anledning att problematisera denna tolkning. I det korta perspektivet kan undvikande vara en verkningsfull motståndsstrategi. I det längre perspektivet riskerar den dock att leda till att kvinnan förminskar sig själv så att både hon och barnen blir lidande. Barnens livsmiljö kan komma att innehålla mindre våld om strategin lyckas, men till priset av att de inte lär sig ett rimligt sätt att samspela med andra människor och till att de får en syn på kvinnor som underordnar sig män av egen fri vilja.

'Eftervåld' är 'föräldraskapsvåld'

I längden kunde våldet inte stoppas genom att modern tillämpade en undvikande och självutplånande strategi. Efter en särskilt allvarlig händelse lämnade hon och pojkarna hemmet. De fick mycket stöd från sitt nätverk, särskilt från mormor.

Under en period när mamma och pojkarna bodde hos morföräldrarna upphörde mannen med sitt våld, för att åter bli våldsam när de skaffat en egen bostad. Våldet blev allvarligare och pojkarna tog på sig ansvaret för att skydda sig själva och mamma. Våldet hade övergått från att vara vad jag vill kalla 'parrelationsvåld' och 'föräldraskapsvåld,' till att enbart vara föräldraskapsvåld. Våld som sker efter att parförhållandet mellan föräldrar upplösts, brukar benämnas 'eftervåld'. [30] Det finns anledning att problematisera det begreppet.

Efter separationen är det barnen som är parternas förbindelselänk. Det gör 'eftervåld' till ett alltför snävt och reducerande begrepp. Det är ett utpräglat vuxenbegrepp som utgår ifrån den relation som avslutats (parrelationen) och inte den som pågår (föräldrarelationen). Ur ett barnperspektiv är det ett föräldraskapsvåld som pågår.

Socialtjänsten fick orosanmälningar från olika håll, men pojkarna kan inte dra sig till minnes att de fick något stöd, utan att socialtjänsten bara 'klagade' på modern för att hon inte kunde erbjuda dem skydd och en rimlig uppväxtmiljö. Hon erbjöds plats på en kvinnojour men tackade nej, då det skulle innebära att pojkarna skulle få bryta upp från skolan, deras stora trygghet. Polisen informerades, men det ledde inte till några insatser. Pojkarna tog på sig allt större ansvar för att stoppa fadern och berättade att de vid ett tillfälle utrustat sig med basebollträ och lyckats hindra fadern från att klättra upp för en brandtrappa och ta sig in genom ett fönster.

Jämnårigas konfrontation och beskyddande

Som tonåringar skaffade sig pojkarna ett större skyddskapital genom att söka sig till jämnåriga som levde under liknande förhållanden och var tillräckligt många för att kunna beskydda dem. Benjamin berättar:

Alltså, vi umgicks ju med några kompisar och om man säger... dom hjälpte ju till på sitt sätt. Alltså det vart ju...det vart ju mer eller mindre. Jag umgicks med ganska stökigt folk om man säger.

Stökiga på vilket sätt?

Ja som söp och bråkade och några höll på med droger och sånt.

Dom hjälpte till på nåt sätt?

Alltså dom var, om han kom och var onykter till exempel så kunde dom ju gå emellan och ta bort honom därifrån. Oftast om man söker bland halvkriminella människor så får man en annan trygghet. Dom ställer ju upp på dig. det är ju lättare att komma in med sånt folk än vad det är att komma in med nån som inte har haft det besvärligt själv. Oftast är det ju ungdomar som har det besvärligt och det var ju dom som jag umgicks med också.

Du kände att dom fattade dig på ett annat sätt eller?

Ja, deras föräldrar var ju också alkoholister till exempel. Så det var ju inget konstigt för dom heller.

Avskiljande och nytt liv

Alexander och Benjamin var duktiga på idrott. De sökte sig bägge till ett idrottsgymnasium som erbjöd inackordering. 'Jag flydde nog fältet lite', sade Alexander. Han och brodern flyttade hemifrån när de var 15 år och hade sedan inte kontakt med pappa på många år. De fortsatte att ha tät kontakt med mamma. Strax

efter att de flyttat blev mamma sambo med en ny man och pappa upphörde med sitt våld. Som vuxna hade Alexander en del kontakt med sin pappa, Benjamin ingen alls.

Pappa blev mer och mer isolerad. "Han bor i ett risigt hus ute skogen", berättade Benjamin. Mamma berättade att hon alltid 'säger hej' om de ses nere i samhället. 'Jag tycker man ska hälsa på folk och det är inte något ont i honom, egentligen', menade hon. 'Han är alkoholist och borde fått bättre hjälp för sitt missbruk'. Mamma gjorde ett avslut med sitt tidigare liv, började studera, skaffade sig ett välbetalt jobb och engagerade sig politiskt. Hon hade starkt stöd från sin nätverk. Pojkarna bildade egna familjer.

Alexander fick frågan, att även om det var uppenbart att han varit med om mycket som han önskade att han hade sluppit, var det något som han fått med sig som var positivt, som andra kanske andra inte fått på samma sätt: Han svarade:

Jag hade tur som bara hade en förälder som drack. Det har alltid funnits en pelare kvar att luta sig emot. Fast jag hade önskat att hon brutit upp tidigare.

Man lär sig ansvar betydligt mer och att vara rädd om det man har och de som är nära. Det kan jag känna är något som man utvecklar bättre än andra. Man lär sig att se igenom fasader, för man skäms ju över att inte ha en fungerande familj, det gör man ju.

Carl och David

Grundläggande responsmönster: Konfrontation och beskyddande

Carl var nitton år vid intervjutillfället. Hans föräldrar var skilda. Det förekom inte våld i hemmet när han växte upp med sina föräldrar, det var något som fördes in i hans och broderns liv för ett par år sedan då mamma, Carl, den två år yngre David och deras yngre syster flyttat in hos mammas nye pojkvän Thomas. De yngre barnen bodde växelvis hos mamma och pappa. Carl bodde hos pappa ibland.

Carl berättade om en händelse som ägde rum ett år tidigare och som ledde fram till en våldsam konfrontation mellan honom och Thomas. Carl och en kompis hade varit på den lokala puben. Mamma och Thomas hade också varit där. Ett gräl hade varit under uppsegling redan på puben. Grälet övergick i fysiskt våld när de kom hem:

Mamma kommer hem först, hon är full och går och lägger sig. Sen kommer Thomas in och vrålar, bankar och sparkar på en byrålåda i hallen. Då reagerade vi och tänkte va faan gör han, men tänkte väl inte mer på det, bara 'hopp, dom är väl sura på varandra dom får väl prata eller skälla på varandra'.

Carl övervägde situationen och kommer fram till att mamma och Thomas hade en konflikt som de fick lösa själva ('dom får väl prata eller skälla på varandra'). Han kände sig inte tvungen att lägga sig i varje konflikt mellan de vuxna. Han hade en relativt hög tolerans för våld. Att 'vråla, banka och sparka på byrån i hallen' togs som tecken på att 'dom är väl sura på varandra'. Thomas överskred dock snabbt Carls gräns för vad som var acceptabelt. Carls respons blev snabb och konfrontativ:

Sen ser jag hur han sliter ner mamma från sängen, tar tag i håret och sliter ner henne på golvet och då tog det nån sekund för mig att reagera, så gick jag dit å tog tag i han och slet upp han och fråga vad faan han gjorde. Och då fällde han mig för då vart ju mamma arg och ställde sig upp och började dra han i håret ehhe

Sen så fick ju jag ta tag i honom då igen och fick sätta en giljotin på han, ett slags strypgrepp. Jag vet hur man gör, jag har hållit på med kampsport. Sen vart jag tvungen att släppa för han fick ingen luft och han började lugna ner sig men sen vart han aggressivare igen när jag sa att jag skulle ringa polisen.

Så ringde jag polisen, då svinga han ett slag mot mej och då vart jag galen och så tryckte jag in han i ett hörn och så klappa jag till han och slängde ut han. Sen kom polisen efter ett tag. Men mamma tog ju tillbaks han. Då berättade jag för henne att jag aldrig skulle förlåta honom. Till han sa jag att jag spöar skiten ur dig om du rör henne igen.

Polisanmälan ledde till att Thomas lagfördes och dömdes till ett kortare fängelsestraff. För Carls del kom konfrontationen med Thomas och beskyddandet av mamma sannolikt att få betydelse för hans framtida yrkesval. Vid intervjutillfället, strax efter att han tagit studenten, funderade han på att söka sin framtid inom polisen, med siktet inställd på att tillhöra den nationella insatsstyrkan. David trodde att det skulle kunna passa honom bra, 'fast han är nog lite för hetsig'. Tonårige Carl hade responderat med våld för att bryta våldsamma situationer. Till skillnad från Alexander och Benjamin hade han inte sökt stöd från sina kamrater och David höll sig undan. Carls försök att bryta Thomas våldsamhet övergick i slagsmål innan Carl lyckades slänga ut honom och polisen kom. Hade Carl haft flera vid sin sida hade situationen sannolikt inte blivit lika tumultartad och han själv hade sluppit att ta emot slag. Erfarenheter som denna kan ha haft betydelse när han övervägde att välja ett yrke vars uppdrag handlar om att tillsammans med andra, med lämplig utrustning och träning, men med risk för egen hälsa och välbefinnande med kontrollerat våld bryta en våldsam situation, skydda offren, samt gripa gärningspersonen.

Undvikande

David gick aldrig in i någon direkt konfrontation med Thomas och gick heller aldrig in i rollen som beskyddare av mamma. Däremot tog han ansvar för sin syster och såg till att hon skyddades från våldet. Han sökte akut skydd hos olika personer i sitt stora nätverk och bodde över hos kompisar. Även om det inte var 'pappa-vecka' bodde han hos pappa och hans familj eller hos mormor och morfar om det var oroligt hos mamma. Han tog alltid med sig sin syster när han gav sig iväg.

Carl kände stort ansvar för sin mamma och vågade inte lämna henne ensam med Thomas. Att flytta till pappa, eller att bo över hos någon i nätverket var inte något möjligt alternativ för honom. Han ville undvika våldet och försökte förmå mamma att göra detsamma. Det gick inte så bra:

Jag vaknade av att typ dom står i mitt rum, mamma och en grannfru. Dom pratade snabbt med mig men jag var ju yrvaken...och fatta ingenting, jag hör att det är ett jäkla liv där uppe i köket och då står mamma och några till där och bråkar.

Jag ställer mig i dörröppningen till köket och så suckar, kollar och lyssnar och då ser jag ju att Thomas är ett svin som bara skäller och står och röker inomhus, slänger fimpar på golvet, håller öl på fimparna och då sa jag till mamma att vi packar väskorna å åker nu, jag pallar inte mer och hon bara... mamma var full och bara neej nej nej vi kan reda ut det här blabla bla och jag höll på att tjata på henne ett bra tag sen till slut så satte sig Thomas ner och ehh börja han som provokation typ att jag är kung i huset, jag bestämmer allt, alla ska lyssna på mej.

Avskiljande

Efter att ha misslyckats med att få Thomas att ändra sig, förändrade Carl sitt responsbeteende och började aktivt agera för att separera mamma och Thomas. Mamma ville inte. Hon tyckte om Thomas när han var nykter och inte var våldsam. Till sist ser det ändå ut som om Carl lyckats övertyga henne om att göra slut med Thomas, för att något senare upptäcka att de fortfarande hade kontakt. 'Jag har aldrig blivit så arg', berättade Carl:

Då skällde jag ut mamma, tror aldrig jag har skrikit så mycket

Vad sa hon då?

Att hon älskade honom och att hon bla bla att jag inte förstod och då sa jag till henne att hon var dum i huvudet, att hon var ja knäpp för ja, jag berätta vad hon har sagt förut att hon aldrig skulle stå ut ifall en man slog henne, att hon skulle lämna honom

direkt och då berättade jag det och hon bara 'men det är annorlunda' och bla bla och 'han har ju nåt fel i huvudet, han har ju lovat att gå till psykolog' eller nåt sånt där.

Så småningom uppnådde Carl sitt mål och mamma bröt med Thomas och återförenades med sina barn. David saknade Thomas. De hade haft trevliga stunder tillsammans där de möttes genom gemensamt intresse för fiske och fotboll. Givet allt som hänt såg han dock inte någon möjlighet att fortsätta kontakten.

Avslutande diskussion och rekommendationer

När mäns våld mot kvinnor beskrivs är våldet något som sker i *hennes* liv. Det är hennes lidande och kamp för att bli fri som står i fokus. Mer sällan är det mannens liv som lyfts fram. Han framställs snarast som en stereotyp figur som representerar en struktur, en könsmaktsordning som tilldelat honom en överordnad position. Genom att använda våld tillförsäkrar han sig makt och kontroll över henne. I dessa vanliga beskrivningar placeras barnen utanför detta drama som utspelar sig i kvinnans liv. De beskrivs som några som 'bevittnar' eller som 'exponeras' för våldet. När mamma så småningom bryter upp beskrivs hennes uppbrottsprocess som en individuell sorgeprocess där hon gradvis förmås bryta banden till mannen [31]. Om vi menar allvar med att betrakta barn som anhöriga våldsoffer, finns det anledning att problematisera den beskrivningen. Våldet sker även i *barnens* liv. Hur de responderar på våldet och på mammas uppbrott påverkar rimligtvis även henne.

Ett tecken på möjlig förändring av vuxnas sätt att betrakta våldsutsatta kvinnors barn kan vara instiftandet av barnfridsbrottet 2021. Genom detta gavs barnen ett starkare straffrättsligt skydd, de har rätt till en särskild företrädare och rätt att begära skadestånd. Ett tecken på en möjlig förändring är även Linda Arnells och Sara Thunbergs forskning där de diskuterar hur barn kan involveras i våldsforskning och vilka etiska problem som aktualiseras [32].

Våld mot mamma äger rum i barnens liv

Som man frågar får man svar, är en gammal sanning. Vill man få svar på ofta ställda frågor som 'varför slår män kvinnor' eller 'varför lämnar inte en kvinna en misshandlande man' söker man orsaksförklaringar till hans och hennes handlande. Barnen får endast en perifer roll i sådana berättelser, om ens någon. Vill vi veta något om vad som sker i barnens liv behöver vi ställa andra frågor, ha ett annat teoretiskt underlag och vara beredda att lyssna till dem.

I det här kapitlet har jag presenterat en teoretisk modell av våldshändelsen – våld som en cirkulär process – som öppnar upp för studier av våld i nära relationer som ger barnen en plats. Modellen kan även utgöra en teoretisk ram för utveckling av bedömningsinstrument och för stöd- och behandlingsarbete, enskilt och i grupp.

Pojkarna responderade utifrån sitt anhörigskap och lät våldsofferskapet stå tillbaka

För att kunna möta pojkar och även flickor som växt upp med våld mot mamma, är det angeläget att tillämpa metoder för att bearbeta det de varit med om och vad de vill låta dessa erfarenheter betyda i sitt nuvarande och framtida liv. Det är likaså angeläget att utgå ifrån hur de responderat och hanterat positionen som anhörigt våldsoffer. För Nico var detta behov tydligast. Han fortsatte att agera i anhörigpositionen utan att förmå sig själv att sätta gränser för hur mycket han faktiskt ville, kunde och orkade. Något tillspetsat skulle man kunna säga att han blev offer för sin anhörigposition.

Som stöd-och behandlingsperson krävs det utbildning och en hel del erfarenhet och kvalificerad handledning för att hantera dubbelheten i positionen som anhörigt våldsoffer. När det gäller en pojke som Nico kan det vara lätt att låta känslor svämma över åt våldsoffret håll och invitera till samtal om hur det varit att vara offer och då glömma att det inte var det han bad om hjälp med, utan med att sätta gränser för sitt anhörigskap. Indirekt får han då hjälp att 'vårda' sitt våldsofferskap, utan att nödvändigtvis benämna det: *då* kände han sig tvungen att hjälpa mamma, *nu* kan han tillåta sig själv att sätta stopp för att han inte orkar mer.

I arbetet med att hantera dubbelheten i anhörigt våldsofferpositionen är det av största betydelse att göra en kartläggning av nätverkets responser. Vilka responser är hjälpsamma? Vilka resurspersoner finns? Ett barn som är ett anhörigt våldsoffer behöver alltid stöd.

Sluta med våldet – för vi vill inte flytta!

I vuxenvärlden, inte minst inom socialtjänsten, ses kvinnans uppbrott från mannen som en 'lösning' och som en självklarhet: Vem vill leva med en våldsam man? Vem vill ha en våldsam man som far till sina barn? Det vill ingen. *Alla vill att mannen ska sluta använda våld, men inte alla vill bryta upp från sitt invanda liv.*

Av pojkarnas berättelser framgick att de och mamma delade uppfattningen att våldet skulle upphöra genom att mannen förändrades, av egen vilja eller genom tvång. Kvinnorna och barnen ville inte tvingas flytta och komma längre bort från viktiga nätverkspersoner. Internationell forskning visar liknande resultat. Kvinnorna ville att männen skulle förändras så de kunde fortsätta sitt leva tillsammans [33]. Det var endast Carl som hade en avvikande uppfattning och manifesterade den i handling. Först gick han till attack mot mannen för att skydda mamma, sedan kastade han ut honom, sedan tvingade han mamma att bryta upp.

Alexander och Benjamins mamma ville att mannen skulle få behandling för sitt alkoholmissbruk. Hon kom på kollisionskurs med socialtjänsten som krävde att hon lämnade honom och därigenom skyddade barnen. De erbjöd plats på skyddat

boende. Att bo där skulle innebära att såväl hon som pojkarna skulle tvingas att lämna hem, arbete, skola, fritidsaktiviteter, nätverkskontakter. De skulle tvingas att lämna allt som innebar ett värdigt liv för henne och barnen. Hon tackade nej. Något år senare var det pojkarna som flyttade, till ett idrottsgymnasium med internat-boende.

Boendefrågan och den tillhörande skyddsfrågan är central för barnen. Att endast ha ett skyddat boende att erbjuda som insats är otillräckligt. Det innebär stora ingrepp i ett barns liv. Alla barn är heller inte utsatta för livsfara. Olika platser i landet har också olika förutsättningar att tillhandahålla lösningar. Min uppfattning är att social-tjänsten alldeles för länge rutinmässigt har flyttat kvinnor och barn från sina hem och sin livsmiljö, därför att de är våldsoffer respektive anhöriga våldsoffer. Det är en orimlig praktik. Här finns plats för ett omfattande utvecklingsarbete.

När det 'onormala' blir det nya 'vanliga'

Liksom alla uppväxter, är en uppväxt som anhörigt våldsoffer något som man bär med sig hela livet. Även om det inte förekom våld oavbrutet i pojkarnas liv, så förekom det tillräckligt ofta för att de skulle befinna sig i ständig beredskap. Att våldet var förväntat betydde dock inte att det var 'normaliserat' i meningen att det var något som var, eller kom att bli, i överensstämmelse med pojkarnas och deras nätverks normer gällande hur ett familjeliv skulle levas. Det betydde enbart att det var 'vanligt förekommande'. Såväl 'normala' som 'onormala' händelser kan vara 'vanligt förekommande'.

Att växa upp som anhörigt våldsoffer betydde att mannens våld och de responser det gav upphov till, kom att prägla barnens liv utan att det blev 'normalt'. Tvärtom, att leva i en familj där mannen brukar våld var något 'onormalt' som pojkarna skämdes över.

När det 'onormala' blir det nya 'vanliga': vem kan skydda Benjamin?

Ingen vill gå runt och skämmas för att en förälder gör något onormalt. Hellre söker man sig till en alternativ normalitet. Benjamin uttryckte detta i handling. Han berättade att 'jag umgicks med ett ganska stökigt folk, om man så säger, dom söp och bråkade och några höll på med droger och sånt.' Detta 'stökiga folk' skyddade honom: 'om han kom och var onykter så kunde de gå emellan och ta bort honom därifrån. Oftast om man söker bland halvkriminella människor så får man en annan trygghet. Deras föräldrar var ju också alkoholister, till exempel. Så det var ju inget konstigt för dem.'

Det kan förefalla paradoxalt och glädjande eller beklämmande, beroende på hur man ser det, att det var de 'halvkriminella', per definition normbrytande, som lyckades skydda Benjamin från sin våldsamme far. Andra i nätverket hade försökt, men misslyckats. Äter andra höll sig undan. Socialtjänstens uppfattning var att det var

moderns uppgift att skydda sina barn och att det skulle ske genom att lämna mannen. När hon inte gjorde det hotade de med att omhänderta barnen.

När parrelationsvåldet är slut men föräldrarelationsvåldet är kvar

När kvinnan lämnar mannen är parrelationen över och därmed även parrelationsvåldet. När mannen fortsätter att vara våldsam har hans våld kallats för 'eftervåld' (post-separation violence) och en alltmer växande litteratur pekar på hur allvarligt våldet kan vara. [30, 34, 35]. Ur ett vuxenperspektiv kan det förefalla logiskt med en sådan benämning. Våldet fortsätter efter att parrelationen är avslutad. Ur ett barnperspektiv är benämningen ologiskt. Våldet har alltid utspelat sig på dubbla arenor; parrelationen och föräldraskapet. Nu finns endast föräldraskapet kvar och blir den arena där pappa fortsätter att utöva våld. Jämställdhetsmyndigheten har genomfört en undersökning som visade att i 64% av alla vårdnadstvister förekommer våld [36]. Våldet har kommit närmare barnen och frågan är om benämningen 'anhörigt våldsoffer' längre är adekvat, när våldet äger rum inom ramen för konflikter som rör barnet, så som vårdnad, boende och umgänge och utspelas i komplicerade sociala sammanhang, som den kommunala familjerättsenheten. När konflikterna drivs med våld är 'barn som offer för föräldraskapsvåld' en klumpigare, men mer rättvisande benämning, än 'eftervåld'.

Barnfridslagstiftningen slår fast att det är straffbart att utsätta barn för att bevittna våldsbrott mot närstående eller tidigare närstående. Den 1 januari 2025 instiftades lagen 'Tryggare hem för barn'. Där slås fast att 'barns bästa går före rätten till umgänge med en förälder som barnet inte bor tillsammans med. Därigenom klargörs att det finns situationer där barnet som utgångspunkt inte ska ha något umgänge, till exempel när en förälder har utsatt barnet för allvarligt våld. Umgänge med en förälder får inte riskera att skada barnet, varken fysiskt eller på något annat sätt [37]. Det återstår att se om denna lag kan tillämpas för att skydda för barn från föräldraskapsvåld.

Det är min uppfattning att det krävs en metodutveckling inom socialtjänsten och speciellt inom familjerätten, för att kunna handskas med föräldraskapsvåld. Det är en grannliga uppgift, men tar inte vuxenvärlden det ansvaret lämpar vi över det på barnen. Och vem ska då hjälpa Nico, Benjamin och de andra? De själva, eller ungdomar som tillhör det 'stökiga folket' som 'ställer upp på dig' och 'ger en annan trygghet'?

Barn-föräldrarelationen sätts på spel

'Jag hade tur som bara hade en förälder som drack. Det har alltid funnits en pelare kvar att luta sig emot. Fast jag hade önskat att hon brutit upp tidigare', säger Alexander. Han, Benjamin och Nico hade mammor som var pelare att luta sig emot, Carl och David hade det inte. De hade dock en pappa som var en 'pelare' och ett stort

nätverk med många att luta sig emot, även om vissa i nätverket spelade en destruktiv roll. Att kartlägga nätverket för att ta reda på var det finns krafter och motkrafter för att stoppa våldet är värdefullt för var och en som vill ge pojkarna stöd.

Medvetenheten om föräldraskapsvåldet kan ge motivation till förändring

Banden mellan fäder och söner ansträngs till yttersta när en far brukar våld mot pojkars mamma. Pojkarna tenderar att dra sig undan, eller att beskydda mamma med våld som så krävs. Detta är en möjlig utgångspunkt om man vill motivera män att sluta använda våld. Att göra sig skyldig till föräldraskapsvåld kan ses som allvarligare än att vara skyldig till parrelationsvåld. Att rädda relationen till sonen är en starkt motiverande faktor.

Föräldraskapsvåld förstör alla relationer

Alexander och Benjamins pappa fortsatte sitt gamla mönster av att vara 'jättesnäll mot alla' när han var nykter och våldsam mot många när han var onykter. Detta resulterade i att han förlorade jobbet och att nästan ingen ville ha kontakt med honom, mer än en socialsekreterare, Alexander som hjälpte honom in på avgiftning och modern som hälsade på honom om de träffades inne i samhället. I övrigt bodde han i 'ett risigt hus i skogen.' Våld i nära relationer förstör inte enbart den nära relationen. Det förstör alla relationer.

'man saknar den sociala kompetensen'

Avslutningsvis vill jag åter lyfta fram ett citat som jag anser vara centralt när det gäller att utveckla stödprogram för barn som är eller har varit anhöriga våldsoffer. Behovet av traumabearbetning har lyfts fram under senare år. Vad som har lyfts fram i mindre utsträckning är behovet av att hantera uppfostringsteman som aldrig aktualiseras eller mötts med tystnad, som att kunna kommunicera med andra, uttrycka egna känslor och åsikter, lyssna på andra. Alexander får avsluta kapitlet:

'Mamma ville inte belysa det för oss så mycket och då på morgonen så var det ju borta. Det är lite så att när man växer upp med att problemen bara försvinner, så lär man sig inte att prata ur sig grejer, det saknar man. Man saknar den sociala kompetensen, den lärde jag mig mycket senare. Där var min fru viktig. Men alla lär sig inte detta och då blir det ju nån form av kriminalvård till slut.'

Referenser

1. Evans, S.; Davis, C. & DiLillo (2008). Exposure to domestic violence: A meta-analysis of child and adolescent outcomes. *Aggression and Violent Behavior*, 13: 131-140.
2. Lapierre, S.; Sazgar, R. & Cardeal, C. (2025) Children's experiences, perspectives and participation in the context of domestic violence: A scoping review. *J Fam Viol* <https://doi.org/10.1007/s10896-025-00836-x>
3. Fong, V.C.; Hawes, D. & Allen, J.L. (2019). A systematic review of risk and protective factors for externalizing problems in children exposed to intimate partner violence. *Trauma, Violence & Abuse*, 20, 149–167.
4. Murell, A.; Christoff, K & Henning, K. (2007) Characteristics of domestic violence offenders: Associations with childhood exposure to violence. *J Fam Viol*, 22:523-532.
5. Hydén, M. & Arnell, L. (2025). Gender-based violence and the researcher's emotional responses. I: N. Lombard, *Routledge Handbook of Gender and Violence*, 2.nd. edition. Abingdon, UK: Routledge.
6. Hydén, M. (2014). The teller-focused interview: Interviewing as a relational practice. *Qualitative Social Work*, 13: 795–812
7. Tomm, W. (ed.) (2006). *Effects of feminist approaches of research methodologies*. Waterloo, Ontario, Canada: Wilfrid Laurier University Press.
8. Andrews, M.; Davis, M.; Esin, C.; Harrison, B.; Hydén, L-C.; Hydén, M.; Lounasmaa, A. & Squire, C. (2025). *Narrative research. Narrative methods*. London, UK: Bloomsbury Publishing PLC.
9. Österberg, E. & Lindstedt Cronberg, M. (red.) (2004). *Våldets mening. Makt, minne, myt*. Lund: Nordic Academic Press.
10. Ekselius, E. (1982). *Våld mot kvinnor: om kvinnomisshandel, våldtäkt, incest och sexuella övergrepp på barn*. Stockholm: Prisma.
11. Önfelt, C. (1991). *Vardagens hjältinnor: 10 år på Alla Kvinnors Hus*. Stockholm: Brevskolan.
12. Pizzey, E. (1974). *Scream quietly or the neighbors will hear*. Harmondsworth, UK: Pelican books
13. Yllö, K. & Bograd, M. (1988). *Feminist Perspectives on Wife Abuse*. Thousand Oaks, CA: Sage.
14. Nilsson, G. (2010). Kampen om kvinnohuset. Om splittring som strategi eller eftergift. *RIG kulturhistorisk tidskrift*, 93: 83–96.
15. Stith, S. M. et al. (2000). The Intergenerational Transmission of Spouse Abuse: A Meta-analysis. *Journal of Marriage and Family*, 62: 640–654.
16. Kaufman Kantor, G. & Straus, M. A. (1987). The "Drunken Bum" Theory of Wife Beating. *Social Problems*, 34: 213-230.
17. Dutton, D. G. (2007). *The Abusive Personality: Violence and Control in Intimate Relationships* (2nd ed.). New York, NY: The Guilford Press.

18. Heise, L. (1998). Violence Against Women: An Integrated, Ecological Framework. *Violence Against Women* 4:2 62-90
19. Brottsförebyggande rådet (2024) *Brott i nära relation. Kartläggning av utsatthet under 2022 och under livstiden. Rapport 2024:4*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
20. Walker, L.E. (1984). *The battered woman syndrome*. New York, NY: Springer Publishing.
21. Lundgren, E. (1991). *Våldets normaliseringsprocess: Två parter – två strategier* Stockholm: Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (ROKS)
22. Seligman, M. (1972). 'Learned Helplessness'. *Annual Review of Medicine*, 23: 407-412
23. Bergström (Hydén), M. (1983). De glömda barnen. *Socionomen* 1983, 2: 67.
24. <https://www.uu.se/centrum/nck/kunskapsbank-om-vald/fakta-och-forskning-om-vald/valdets-uttryck-och-mekanismer>. Nedladdad 2025-07-30.
25. Hydén, M. (1995). Mot en förståelse av kvinnomisshandel som en social process. *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 16: 67-74.
26. Hydén, M (2016). The Response Network. In M. Hydén; D. Gadd & A. Wade (eds.) *Response Based Approaches to the Study of Interpersonal Violence*. London: Palgrave MacMillan.
27. Hydén, M. (2002). Har sociala problem ett kön? I: A. Meeuwisse & H. Swärd (red.). *Perspektiv på sociala problem*. Stockholm: Natur och Kultur, 274-292.
28. Hydén, M. (2008) *Kvinnomisshandel inom äktenskapet: Mellan det omöjliga och det möjliga*. Stockholm: Liber.
29. Andrews, M.; Davis, M.; Esin, C.; Harrison, B.; Hydén, L-C.; Hydén, M.; Lounasmaa, A. & Squire, C. (2025). *Narrative research. Narrative methods*. London, UK: Bloomsbury Publishing PLC.
30. Kjellberg, J. (2023). Fri från (efter)våldet? Om partnervåldsutsatta kvinnors moutstånd, uppbrott och stödbehov. *Studies in Social Work* 1. 257 pp. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
31. Holmberg, C. & Enander, V. (2005). *Varför går hon? Om misshandlade kvinnors uppbrottsprocesser*. Ystad: Kabusa Böcker.
32. Arnell, L. & Thunberg, S. (2023). Involving children and young people in research on domestic violence and housing: re-visited. *Journal of Social Welfare and Family Law*, 45: 104-118.
33. Campbell, J.; Rose, L. ; Kub. J. & Nedd, D. (1998). Voices of strength and resistance: A contextual and longitudinal analysis of women's responses to battering. *Journal of Interpersonal Violence*, 13, 743-762.
34. Bruno, L. (2016). Ofriidstid. Fäders våld, staten och den separerade familjen. *Dissertations from the Faculty of social Sciences* 123. 109 pp. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.

35. Spearman, K.J.; Vaughan-Eden, V. Hardesty, J.L. & Campbell, J. (2024). Post-separation abuse: A literature review connecting tactics to harm. *J Fam Trauma Child Custody Child Dev.*, 21: 145–164.
36. Jämställdhetsmyndigheten (2022) *Uppgifter om våld är inget undantag. Redovisning av kartläggning av uppgifter om våld eller andra övergrepp i mål om vårdnad, boende och umgänge*. Göteborg: Jämställdhetsmyndigheten. Rapport 2022:1.
37. Justitiedepartementet (2025). *Tryggare hem för barn*. Proposition 2024/25:10.